

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 338.984.4 + 382.14 + 338.22(497.1)

Odnosi Sjevera i Juga i položaj Jugoslavije

Vlatko Mileta

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Odnosi Sjevera i Juga, odnosno razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, temeljno su ishodište većine problema u međunarodnim ekonomskim odnosima uopće. Poteškoće u drugačijem uređenju tih odnosa potječu iz nastojanja razvijenih da očuvaju sadašnju poziciju, s jedne strane, a težnje nerazvijenih da promijene svoj položaj u međunarodnoj ekonomskoj zajednici, s druge strane. Pri tome je važno imati u vidu da se promjena toga položaja ne zahtijeva u ime odgovornosti razvijenih zemalja za povijesne nepravde, učinjene bivšim zavisnim područjima, nego u ime suvremenih problema zemalja u razvoju, koji su ujedno i problemi međunarodne zajednice uopće. Današnji odnosi podređenosti i nadređenosti opstoje u pravilu na štetu takozvanih malih privreda i malih zemalja. Rikardijanski model komparativnih prednosti u konstelaciji suvremenih odnosa u međunarodnoj ekonomskoj zajednici maloga je dometa i sporedna značaja, jer pretpostavlja nepostojeću slobodu kretanja faktora proizvodnje. Monopol nad tehnologijom, kapitalom i globalnim transakcijama razvijenih zemalja moguće je probijati novim monopolima. To pak pretpostavlja jedinstvo zemalja u razvoju i »prirodno savezništvo« malih zemalja razvijenog svijeta sa zemljama u razvoju. U tome kontekstu valja promatrati i mogućnosti ekonomske suradnje Jugoslavije i Austrije u okviru međunarodne ekonomske zajednice i aktualnih odnosa Sjevera i Juga.

Međunarodni odnosi bremeniti su mnogim problemima. Oni su prisutni u različitim sferama, posebno u sferi politike i ekonomije, u grubim suprotstavljanjima velikih sila i privrednim poremećajima, za koje možemo ustvrditi da nose sva obilježja krize. Kad je riječ o međunarodnoj ekonomiji, onda značajne poremećaje i krupne probleme susrećemo u međunarodnoj trgovini, međunarodnom kretanju kapitala, na području kretanja usluga, dok u kretanju radne snage postoje posebno zaoštrene forme suprotnosti, koje nerijetko imaju izvanekonomske dimenzije.

Među različitim poremećajima, odnosi Sjevera i Juga ili, bolje rečeno, razvijenih zemalja i zemalja u razvoju imaju posebno složenu formu i temeljno su ishodište većine problema koji opterećuju odnose u međunarodnoj zajednici.

Nije stoga slučajno što su o tome napisane mnoge knjige, kako bi međunarodna javnost bila upozorena na težinu problema s kojima se susreću zemlje u razvoju.

I prije nego što su napravljene mnoge analize, na zaoštrene odnose u međunarodnoj ekonomiji i na probleme koji iz njih proizlaze upozoravale su nesvrstane zemlje, koje su mahom i zemlje u razvoju. One su upozoravale svjetsku javnost različitim deklaracijama s mnogih skupova. Na primjer, u *Ekonomskoj deklaraciji* konferencije nesvrstanih zemalja u Colombu, međunarodnoj je zajednici upućeno dramatično upozorenje: »Ekonomski problemi danas su najaktualniji problemi u međunarodnim odnosima. Kriza svjetskog ekonomskog sistema ima sve veće dimenzije. Zemlje u razvoju su žrtve ove svjetske krize koja ozbiljno utiče na političke i ekonomske odnose. Širenje jaza između razvijenih i zemalja u razvoju je jedan od najopasnijih izvora zategnutosti i sukoba. Sve je očiglednije da postojeći sistem ne može osigurati unapređenje razvoja zemalja u razvoju i ubrzati iskorjenjivanje siromaštva, gladi, bolesti, nepismenosti i društvenih nedaća stvaranih vjekovima dominacije i eksploatacije.«

Iz te je deklaracije moguće uočiti da se nesvrstane zemlje nisu zadovoljile konstatacijom, nego su iz analize stanja svjetske privrede i međunarodnih ekonomskih odnosa izvele i pravce akcije, koji se svode na borbu za političku i ekonomsku nezavisnost, za puni suverenitet nad prirodnim resursima i domaćin aktivnostima, za veće učešće zemalja u razvoju u svjetskoj proizvodnji i raspodjeli proizvedenih vrijednosti i za fundamentalne promjene u međunarodnoj podjeli rada.

Slični su zahtjevi izraženi i na mnogim drugim međunarodnim skupovima, posebno u zaključcima Organizacije ujedinjenih naroda. U *Deklaraciji o novome međunarodnom ekonomskom poretku* izvedeno je da međunarodna zajednica mora hitno pristupiti svim poslovima koji su usmjereni ka promjenama postojećih odnosa i izgradnji novih odnosa, koji će biti konstituirani na pravednosti, suverenoj jednakosti, međuovisnosti, na principima općih interesa i suradnje svih država, bez obzira na njihove ekonomske i društvene sisteme, kako bi se ispravile nepravde i osiguralo stalno ubrzanje ekonomskog i socijalnog razvoja u miru i pravdi, za sadašnje i buduće generacije.

Međutim, svjedoci smo da se u izravnim pregovorima razvijenih zemalja i zemalja u razvoju o tome problemu ne postiže konsensus, te da su u tom pogledu Pariška konferencija i konferencija u Cancunu ostale bez rezultata, kao što su bez značajnijih rezultata i naponi Ujedinjenih naroda u kontekstu globalnih pregovora.

Od Pariške konferencije, koja je trebala realizirati opredjeljenja iz *Deklaracije o novome međunarodnom ekonomskom poretku*, odnosno iz *Povelje o ekonomskim pravima i dužnostima država*, i koja je s prekidima trajala više od osamnaest mjeseci, nije bilo stvarnih rezultata, osim ako se pod rezultatom ne smatra ponovno izvođenje cjelovita sistema zahtjeva za mijenjanjem postojećih međunarodnih ekonomskih odnosa od strane zemalja u razvoju. Tada su, naime, zemlje u razvoju predložile da im razvijene zemlje daju preferencijalni tretman za izvoz roba na tržišta razvijenih; tražile su, nadalje, da se zaustavi neujednačeni rast cijena industrijskih i primarnih proizvoda osnivanjem zaštitnog fonda za financiranje regulativnih stokova siro-

vina; postavile su i pitanja vezana uz probleme razrješavanja međunarodne nelikvidnosti i iznalaženje rješenja problema međunarodne zaduženosti zemalja u razvoju.

Nakana globalnih pregovora posredstvom Organizacije ujedinjenih naroda bila je i da se međunarodno sporazumijevanje o presudnim pitanjima daljnega privrednog razvoja dovede pred legalna tijela i međunarodne institucije, kojima su ta pitanja osnovna djelatnost. Međutim, i pored napora nerazvijenog dijela međunarodne zajednice, nije postignut napredak i globalni su pregovori paralizirani. Novi dijalog razvijenih i zemalja u razvoju, koji je organiziran u Cancunu, trebao je razriješiti probleme pred kojima se u Ujedinjenim narodima, odnosno u Generalnoj skupštini, zastalo. Ali, iz pripreme kankunskog sastanka i stavova koji su tom prilikom izrečeni bilo je jasno da se od toga razgovora ne mogu očekivati povoljniji rezultati. U pripremanjima za sastanak, i posebno u toku samog sastanka, razvijene su zemlje uporno branile svoja stajališta, dok je Sovjetski Savez odbio sudjelovati na tome sastanku, što je nesumnjivo umanjilo domete sastanka i ponovno potvrdilo da su u pravu oni koji smatraju da raspravljanje o prestrukturiranju međunarodnih ekonomskih odnosa nije poziv na odgovornost razvijenih za povijesne nepravde što su ih učinili bivšim zavisnim teritorijima, nego razgovor o problemima sadašnjice, za koje se ne mogu naći rješenja bez napora međunarodne zajednice u cjelini, uključujući i socijalističke zemlje.

Zemlje u razvoju zanimaju današnji problemi i one traže njihova rješenja. Pitanje odgovornosti je povijesno pitanje i tu se ne mogu naći rješenja. Po podacima Svjetske banke na svim segmentima međunarodne ekonomije danas postoje ozbiljan zastoj i dramatični poremećaji. U sferi međunarodne trgovine zabilježen je pad volumena međunarodnih transakcija, a na taj pad nisu utjecali samo krizni poremećaji nego i mnoge protekcionističke mjere, kojima pribjegavaju razvijene zemlje kako bi razriješile svoje probleme na račun drugih. Ali, i pored mnogih administrativnih mjera, i one se teško mogu braniti kad je u krizi svjetska privreda. To najbolje pokazuje rastuća nezaposlenost u razvijenim zemljama, pa je u tome vidljiva uzročna povezanost međunarodne trgovine i domaće proizvodnje.

Zato je u *Izvještaju o svjetskom razvoju* (World Development Report) za 1983. godinu i procijenjeno da će produljavanje međunarodne recesije imati posljedice za zemlje u razvoju, ali i za razvijene zemlje. Po tome izvještaju, rast gross domestic product-a umanjen je u 1982. godini u zemljama u razvoju za tri puta u odnosu na period koji je prethodio naftnoj krizi, ali je slična pojava prisutna i u razvijenim zemljama. Otuda bi moglo slijediti da je porast cijena nafte, danas glavnog izvora energije, osnovni krivac za te poremećaje. Porast cijena energije, posebno nafte, nije moguće zanemariti, ali nije problem samo u tome. Naime, porastom cijena industrijskih proizvoda ubrzo je saniran taj izazov, dok su primarni proizvodi, kao glavni izvozni segment zemalja u razvoju, ponijeli pretežan teret ukupnih poskupljenja. Stanoviti porast cijena primarnih proizvoda, do kojega je došlo nakon prvog, odnosno drugog, većeg poskupljenja nafte koncem osamdesetih godina, zaustavljen je. Tako su, na primjer, u 1982. godini cijene primarnih proizvoda u međunarodnoj trgovini pale u odnosu na prethodnu godinu za 12 posto, a kod nekih primarnih proizvoda taj je pad bio još veći. (Primjerice, cijene šećera pale

su za 71 posto, riže za 39 posto, kakaoa za 33 posto itd.). U cjelini gledano po grupama proizvoda, cijene prehrambenih proizvoda pale su na svjetskom tržištu za isto razdoblje za 30 posto, cijene industrijskog bilja za 24 posto i cijene metala i minerala za 17 posto.

Takvim padom cijena bitno su smanjeni izvozni prihodi zemalja u razvoju, a posljedica je toga smanjivanje gotovinskog plaćanja u razmjeni s razvijenim zemljama, odnosno porast kupovanja na kredit i ubrzani porast dugovanja razvijenim zemljama. Na ta dugovanja nadovezuju se dugovanja za kupovanje kapitalne opreme i nemogućnost njihove otplate. Reprogramiranje međunarodnih kredita ne rješava taj problem. Općenito, dugovanja zemalja u razvoju iz različitih izvora danas iznose, po međunarodnim statistikama, 548 milijardi dolara, što znači da će uz prosječni kamatnjak od 10 posto za narednih deset godina narasti na više od tisuću milijardi dolara, pa se s pravom postavlja pitanje nisu li to i problemi razvijenih zemalja. Što, naime, znači kad već danas zemlje u razvoju više od 50 posto svojih tekućih plaćanja odvajaju za otplatu srednjoročnih i dugoročnih kredita, a moraju uzimati nove kredite da bi otplatili stare? Sve zemlje u razvoju »nepokrivene« su u 1982. godini za više od 118 milijardi za podmirivanje svojih ukupnih tekućih plaćanja, dok je ta nepokrivenost u 1970. godini iznosila samo 12 milijardi dolara. Ne znači li to da se pojedinačnim akcijama ne mogu naći rješenja i ne navode li nas ti i drugi podaci, što ih možemo naći u drugim međunarodnim publikacijama, na zaključak o skorom totalnom kolapsu međunarodnih monetarnih odnosa, s nesagledivim posljedicama za međunarodnu ekonomiju.

Nisu stoga slučajna brojna nastojanja na raznim stranama, prije svega u okvirima Međunarodnoga monetarnog fonda, za pronalaženjem novih rješenja, u ovome slučaju novoga međunarodnog monetarnog sistema. Međutim, monetarni se problemi ne mogu razriješiti bez razrješavanja problema koji prethode monetarnim problemima. Zato su i neuspješna nastojanja Međunarodnoga monetarnog fonda da se novi međunarodni monetarni sistem postavi na temeljima specijalnih prava vučenja.

Različiti problemi očito pokazuju da se u vremenu u kojemu živimo više ne mogu tolerirati odnosi nadređenosti i podređenosti. U toj igri male zemlje i narodi uvijek gube. Zato se i postavlja pitanje kako se u ekonomskoj sferi male zemlje mogu suprotstaviti različitim politikama velikih, imaju li one zato ikakve mogućnosti. Letimičan pogled na zbivanja u svjetskoj privredi mogao bi nas navesti na zaključak da za to nemaju nikakvih šansa. Međunarodni ekonomski odnosi ravnaju se po pravilima velikih, koji svojim monopolnim pozicijama determiniraju ponašanje drugih, kako u ponudi, tako i u potražnji, u međunarodnim cirkulacijama roba, u međunarodnom kretanju kapitala i tehnološkim transferima. Rikardijanski model komparativnih prednosti u konstelaciji suvremenih odnosa maloga je dosega i perifernoga značenja. On pretpostavlja slobodu kretanja faktora proizvodnje, čemu su danas suprotstavljene najveće zapreke. Mjerama ekonomske politike mnoge su nacionalne ekonomije ogradile svoja »dvorišta«, pa protekcionizam u kojemu živimo nije ništa drugo do zaprečavanje slobode takvu kretanju. Kako razvijene zemlje imaju monopol nad tehnologijom, kapitalom i globalnim transakcijama, to je i položaj malih zemalja i nerazvijenih privreda određen takvom monopolskom situacijom. Međutim, i pored sve dramatičnosti, položaj malih privreda i

nerazvijenih zemalja nije bezizlazan. Monopolsku situaciju moguće je probijati novim monopolima, a to pretpostavlja jedinstvo zemalja u razvoju i prirodno savezništvo malih zemalja razvijenog svijeta sa zemljama u razvoju. Pretpostavimo da zemlje u razvoju odbiju prodaju svojih proizvoda razvijenim privredama i proglase moratorij za dugovanje ili čak odbiju otplaćivati svoje dugove. Zar tada ne bi nastupio totalni kolaps međunarodnih odnosa i zar se u javno mnijenje razvijenih zemalja ne bi onda probila spoznaja da se postojeći odnosi moraju mijenjati?

Kad je svojevremeno poznati ekonomski teoretičar i nobelovac Jan Tinbergen bio upitan kako realizirati novi međunarodni ekonomski poredak, odgovorio je: tako da se u javnosti razvijenih zemalja promijeni mišljenje o međunarodnim odnosima i položaju zemalja u razvoju u tim odnosima. Tinbergen je tako cijeli problem subjektivno odredio, polazeći sa stajališta da do promjena u međunarodnim odnosima neće doći dok vlade i vodeće socijalne grupe u razvijenim zemljama ne dođu do spoznaje nužnosti promjena u vlastitom interesu. No, kako doći do takve spoznaje, ako se odnosi u međunarodnoj ekonomiji prividno odvijaju mirno? Nije li i tu potreban subjektivan impuls, koji će pokazati da stvari nisu »mirne« i da ih treba mijenjati? Svojevremeno, kad su zemlje članice OPEC-a izazvale javnost razvijenih zemalja cijena nafta, nastala je pometnja. Vjerojatno bi bile iste posljedice kad bi se jednako postupilo s boksitom, bakrom, niklom i drugim sirovinama, kojima zemlje u razvoju opskrbljuju razvijena tržišta.

Po *Current History* (May-Juny, 1979, str. 241) Sjedinjene Države, na primjer, ovise o uvozu cinka u količini od 50 posto svojih potreba, kobalta 97 posto, azbesta 85 posto, manganove rudače 98 posto, nafta 42 posto, kalaja 86 posto, nikla 70 posto, kroma 89 posto, konoplje 100 posto, dijamanta 100 posto, prirodnog kaučuka 100 posto, boksita 99 posto, antimona 52 posto. Među njihovim glavnim opskrbljivačima spomenutim sirovinama mnoge su zemlje u razvoju. U poduljem popisu nalaze se Malezija, Tajland, Bolivija, Brazil, Saudijska Arabija, Zair, Filipini, Ekvador itd.

Opravdano se stoga nameće pitanje kakvu će funkciju obaviti mnogi međunarodni robni sporazumi i neće li se dovesti na razinu međunarodnih kartela zemalja u razvoju, kao što je slučaj s naftom. Poslijeratni robni sporazumi sad nemaju takvu snagu, ali to ne znači da se u dogledno vrijeme nešto slično neće dogoditi. Međunarodnim robnim sporazumima pokrivene su zasad manje važne robe za industrijski razvoj (pšenica, kalaj, šećer, kava, kakao i prirodni kaučuk), ali je zato u poslijeratnom razdoblju osnovano više specijaliziranih međunarodnih udruženja proizvođača primarnih proizvoda. Riječ je o Međuvladinom savjetu zemalja izvoznica bakra, Međunarodnom udruženju zemalja proizvođača boksita, Udruženju zemalja izvoznica željeza, Udruženju zemalja proizvođača žive, Organizaciji zemalja izvoznica volframa, Organizaciji zemalja izvoznica jute, Udruženju afričkih zemalja opskrbljivača drvetom itd. Pod pritiskom zemalja u razvoju izborna je osnivanje Integralnog programa za sirovine i Zajednički fond je u procesu konstituiranja. Aktivnosti u zaključivanju Integralnog programa za sirovine i Zajedničkog fonda započele su na trećem zasjedanju UNCTAD-a (Santiago 1972), ali se prijelomni trenutak zbilo na VI specijalnom zasjedanju Generalne skupštine. Tada je uočeno da se problemi međunarodne trgovine sirovinama moraju glo-

balno razrješavati, u kontekstu ukupnoga privrednog razvoja i posebno privrednog razvoja zemalja u razvoju.

Odmah nakon prihvaćanja *Deklaracije* i programa akcije za uspostavu novoga međunarodnog ekonomskog poretka, zemlje u razvoju održale su posebnu konferenciju o sirovinama u Dakaru, na kojoj je cjelovito razrađen takozvani siroviniski problem i osmišljena taktika sporazumijevanja s razvijenim zemljama o globalnim pitanjima sirovina. Otada je pitanje *Integralnog programa za sirovine* i Zajedničkog fonda na dnevnom redu mnogih zasjedanja nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju, a preko Grupe 77 (Manila 1976) to je pitanje prenešeno na zasjedanja Generalne skupštine, koja je zadužila konferenciju UNCTAD-a da donese odluku u tom pravcu. Na IV zasjedanju UNCTAD-a zahtjev Generalne skupštine realiziran je prihvaćanjem *Integralnog programa za sirovine* i zaključkom da se formira Zajednički fond.

Tako je, praktično, međunarodno sporazumijevanje o sirovinским pitanjima, za kojeg su zemlje u razvoju iznimno zainteresirane, prebačeno od načela sporazumijevanja proizvod za proizvod i pojedinačnih stabilizacijskih fondova na globalni program s odgovarajućim mehanizmom Zajedničkog fonda, koji će takvu aktivnost pratiti.

Međutim, u osiguranju sredstava za funkcioniranje Zajedničkog fonda nastali su novi nesporazumi, kao i u pitanju što je zadaća toga fonda. Razvijene zemlje zastupaju tezu da Zajednički fond mora imati samo funkciju obračunske institucije, koja će pratiti i financirati transakcije između članica *Integralnog programa*, dok su zemlje u razvoju proširile to pitanje i na razvojne potrebe. Tokom četiri pregovaračke konferencije u okvirima UNCTAD-a postignuta je stanovita suglasnost, pa i prihvaćen, od strane razvijenih zemalja, stav nerazvijenih po kojemu će se iz Zajedničkog fonda financirati robne transakcije i pokrivati razvojne potrebe zemalja u razvoju, zbog čega su i sredstva Zajedničkog fonda razbijena na dva šaltera: na jednoj strani rezervirana su sredstva za financiranje regulacijskih zaliha, a na drugoj strani osigurano je praćenje ostalih aktivnosti u okviru općih mjera *Integralnog programa*.

Formalni sporazum o tim pitanjima postignut je u ožujku 1979. godine, da bi godinu dana kasnije na sastanku pregovaračkog komiteta razvijene zemlje cijelu stvar »vratile natrag«, čime je sudbina Zajedničkog fonda postala neizvjesnom. U tom pogledu ni VI zasjedanje UNCTAD-a nije izazvalo značajnija pomicanja. Tako se još jednom pokazalo kako je »tvrda« pregovaračka pozicija razvijenih zemalja i kako je doista potrebno dramatizirati probleme da bi se postigao stanoviti napredak.

Iskustva u pregovaranjima o *Integralnom programu za sirovine* potvrđuju naša stajališta o potrebi odgovarajućeg savezništva malih privreda, bez obzira pripadaju li takve privrede skupinama razvijenih zemalja ili zemalja u razvoju. Male su zemlje brojnije u međunarodnoj zajednici, a nisu ni zanemarivi subjekti u sferi robnih transakcija i drugim međunarodnim odnosima. Iskustvo funkcioniranja Evropskog udruženja za slobodnu trgovinu (EFTA) pokazuje da se male privrede mogu othrvavati utjecajima velikih ako djeluju sinhronizirano i ako su vođene usuglašenim interesima. Zato se međusobnim uvažavanjem mogu razvijati odgovarajući ekonomski odnosi i izvan sfere golih robnih transakcija, stvarati odgovarajući sistemi proizvodnog pove-

zivanja, u kojima će znanja kojima raspolažu takve privrede biti korisna i za zemlje u razvoju, a povratno i za spomenute zemlje.

Pitanje povezivanja malih privreda — kao što su privrede Austrije i Jugoslavije — međusobno i s drugim zemljama u razvoju, stoga je prvorazredno razvojno pitanje. Ono nadilazi okvire vladajućih ideologija i njima odgovarajućih interesa, te se locira u sferu ekonomije kao čvrsto uporište dugotrajne suradnje.

To posebno vrijedi za tehnološku suradnju u nizu privrednih aktivnosti u cilju smanjivanja ovisnosti o tehnološkim inovacijama razvijenih, što istovremeno otvara perspektive razvijanja vlastitih tehnologija u mnogim proizvodnim segmentima. Tu se moramo suglasiti sa stajalištima E. Lazsli i drugova, koji su u izvještaju Rimskom klubu, *Ciljevi čovječanstva*, napisali: »Društvenim, ekonomskim i političkim procesima ne upravlja sudbina, već su oni uvjetovani čovjekovim odlukama... (koje se) donose u skladu s određenim vrijednostima«. Zato je i točna njihova ocjena da je »tehnologija ispravna ako zapošljava raspoloživu radnu snagu, proizvodi dobra i usluge potrebne za zadovoljavanje ljudskih potreba, poštuje lokalne vrijednosti i načine života i ne zahtijeva više kapitala nego što ga ima na raspolaganju« U pravu su i kad tvrde da se »tehnologije ne smiju upotrebljavati samo zato što stanje na raspolaganju« (Globus, Zagreb 1979, str. 7), a upravo se to događa u bezumnoj utrci u tehnološkom razvoju koju nameću veliki. Male privrede, osebujnim tehnološkim razvojem, mogu stoga zajedničkom akcijom bitno poboljšavati uvjete svoga življenja i bezumlju sukobljavanja suprotstaviti suradnju.

Interes je malih privreda usmjeren k poništavanju postojećih odnosa u međunarodnoj ekonomiji i zajedničkom traženju promjena u pravcu međunarodnog sporazumijevanja o bitnim pitanjima ekonomske suradnje i razvoja. U protivnom, Smithova nevidljiva ruka doista će postajati sve više nevidljivom nogom koja sve žešće udara male ekonomije, jer su one najbliže toj nozi.

Na toj su liniji jugoslavenska opredjeljenja za suradnju sa zemljama u razvoju i posebno nesvrstanim zemljama. Jugoslavenska opredjeljenja i ocjene najbolje se uočavaju iz riječi predsjednika Tita: »Neprestano produbljavanje jaza u svjetskom privrednom razvoju i stalno pogoršavanje položaja zemalja u razvoju predstavlja danas jedno od najopasnijih izvorišta zaoštavanja i sukoba u svijetu... Promjene u ovoj oblasti su historijska nužnost, jer odgovaraju suvremenim potrebama i zasnivaju se na principima koji odražavaju interese ne samo zemalja u razvoju, već i razvijenih zemalja, tj. cijele svjetske privrede.«¹

U skladu s političkim opredjeljenjem za suradnju sa svim zemljama u svijetu i posebno s onim zemljama koje se bore za promjenu ustaljenih pravila ponašanja u međunarodnim političkim i ekonomskim odnosima, koje su okupljene u pokretu nesvrstavanja, Jugoslavija razvija tijesne odnose s mnogim zemljama na širokoj fronti različitih aktivnosti.

Kod zemalja u razvoju ta suradnja ima posebno izražene forme, a dva su područja izuzetno značajna. Na jednoj strani, riječ je o političkim odnosi-

1 Iz govora predsjednika Tita na V konferenciji nesvrstanih zemalja u Colombu, 17. kolovoza 1976, cit. po *Međunarodna politika*, br. 725, Dokumentacija, str. 15.

ma, a na drugoj o ekonomskoj suradnji. U sferi političkih odnosa suradnja sa zemljama u razvoju ima izrazito povoljne trendove, tako da praktično nema nijedne značajnije aktivnosti zemalja u razvoju u kojoj Jugoslavija nije prisutna. To vrijedi i za suradnju o ekonomskim pitanjima o kojima se raspravlja pred međunarodnim forumima ili na posebnim konferencijama između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju (Pariška konferencija, konferencija u Cancunu, na primjer). Međutim, kad je riječ o direktnim ekonomskim odnosima sa zemljama u razvoju, onda se mora konstatirati da dobre političke odnose ne prate na adekvatan način i ekonomski odnosi i oni su ispod mogućnosti koje objektivno postoje.

U širokoj lepezi različitih razloga koji su tome na putu najmanje su prisutni subjektivni razlozi, a daleko više objektivne okolnosti. Jugoslavenska privreda pripada grupi malih privreda i njezine su ekonomske potencije ograničene. Pored toga, i sama je zemlja u razvoju, s orijentacijom na industrijalizaciju i ubrzani privredni razvoj. Otuda je njezina pretežna orijentacija u vanjskotrgovinskom prometu i drugim transakcijama s razvijenim zemljama kapitalističkoga i socijalističkoga društvenog uređenja, dakle s onim zemljama iz kojih najvećim dijelom podmiruje potrebe vlastitoga privrednog razvoja. Nije stoga slučajno što su njezini najznačajniji partneri one privrede koje su istovremeno i glavni partneri mnogim zemljama u razvoju. Tome pogoduje i činjenica da se kapitalna oprema na međunarodnom tržištu najvećim dijelom prodaje na kredit, što daje prednost zemljama koje raspolažu s dovoljnim količinama kapitala.

Međutim, i pored nepovoljnih objektivnih okolnosti za izrazitije prisustvo jugoslavenske privrede na tržištima zemalja u razvoju u dosadašnjim je odnosima sa zemljama u razvoju Jugoslavija postigla vidljive uspjehe. To posebno vrijedi za posljednjih deset godina, kad je učešće zemalja u razvoju u jugoslavenskoj robnoj razmjeni (export + import) poraslo s 8,3 posto na 17 posto, što odgovara porastu od 450 milijuna dolara na više od četiri milijarde dolara, s tim da je jugoslavenski izvoz imao nešto izrazitiju dinamiku od uvoza.

Na tržišta zemalja u razvoju Jugoslavija pretežno izvozi industrijske proizvode, dok iz tih zemalja uvozi sirovine. U jugoslavenskom izvozu dominiraju proizvodi visokog stupnja obrade (više od 80 posto) i odnose se na strojeve i transportna sredstva, elektrouređaje, brodove, proizvode metaloprerađivačke industrije, kemijske i tekstilne proizvode i proizvode drvne industrije.

U uvozu iz zemalja u razvoju 90 posto uvezenih roba odnosi se na sirovine i hranu, posebno naftu, pamuk, sirove fosfate i željeznu rudaču. Glavni uvozni proizvod je nafta, ali je njezin uvoz u posljednje tri godine gotovo prepolovljen. U 1979. godini iz zemalja u razvoju uvezeno je 7,2 milijuna tona nafte, a 1982. godine 4,2 milijuna tona.

U regionalnom pogledu jugoslavenska razmjena sa zemljama u razvoju pretežno je usmjerena ka arapskim zemljama (60 posto jugoslavenske robne razmjene sa zemljama u razvoju), slijede zemlje u razvoju Azije (18 posto), zatim zemlje u razvoju južno od Sahare (13 posto), a najmanja je robna razmjena sa zemljama u razvoju Latinske Amerike. Pomicanja u korist arapskih zemalja izvršena su u posljednjih deset godina, a u početku je dominirala robna razmjena sa zemljama u razvoju Latinske Amerike. Blizina tržišta,

značajna investicijska aktivnost arapskih zemalja i posebno jugoslavenski uvoz nafte iz tih zemalja bitni su razlozi te preorijentacije.

Po opsegu i značenju za jugoslavensku privredu investicijska suradnja sa zemljama u razvoju odmah je iza robne razmjene. U proteklome desetogodišnjem periodu vrijednost investicijskih radova jugoslavenske privrede u inozemstvu porasla je za sedam puta (s 328 milijuna dolara na 2,3 milijarde dolara), a 82 posto takvih radova odnosi se na zemlje u razvoju. I ovdje danas dominiraju arapske zemlje.

Do sada su u arapskim zemljama izvedeni investicijski radovi u vrijednosti većoj od 7,7 milijardi dolara, a u 1982. godini zaključeni su novi poslovi u visini od 1,7 milijardi dolara, pretežno s Alžirom, Nigerijom, Kuvajtom, Libijom i Gabonom.

S mnogim zemljama u razvoju Jugoslavija je institucionalizirala ekonomsku suradnju posebnim ugovorima, pa u tom smislu djeluju različite mješovite komisije za privrednu i znanstvenotehničku suradnju, kao stalni oblici dogovaranja o daljnjem unapređivanju međusobnih ekonomskih odnosa. Između Jugoslavije, Indije i Egipta još je 1968. godine potpisan tripartitni sporazum o različitim oblicima ekonomske suradnje, ali do sada nije dao očekivane rezultate i realizira se samo u oblasti razmjene roba, dok su pitanja industrijske kooperacije, zajedničkih ulaganja, transfera tehnologije otvorena za suradnju koju tek treba uspostaviti.

Osim na području razmjene roba i investicijskih radova Jugoslavija suraduje s mnogim zemljama u razvoju i na području unapređivanja poljoprivrede (40 zemalja u razvoju), na području saobraćaja, bankarstva i financija, na području znanosti i tehnike, a pruža i pomoć zemljama u razvoju.

Suočena s problemom financijskog praćenja izvoza opreme, brodova i izvođenja investicijskih radova u inozemstvu Jugoslavija je zarana formirala posebne investicijske fondove. Danas funkciju kreditiranja izvoza pretežno obavlja Jugoslavenska banka za međunarodnu ekonomsku suradnju, koja je specifična bankarska institucija jugoslavenskog bankarskog sistema. Sredstva za kreditiranje izvoza ova banka prikuplja iz raznih izvora, posebno od neposredno zainteresiranih privrednih organizacija i drugih banaka. Bolja organiziranost na tom području reflektira se u većoj koncentraciji sredstava za kreditiranje, koja su danas veća od 1,1 milijarde dolara, dok su 1972. godine iznosila samo 182 milijuna dolara. Većinu sredstava namijenjenih za kreditiranje jugoslavenskog izvoza koriste zemlje u razvoju (70 posto ukupnih kredita). Na toj liniji je i pomoć zemljama u razvoju, koju Jugoslavija pruža preko Fonda solidarnosti s nesvrstanim zemljama. Od osnivanja (1975. godine) preko tog fonda pružena je pomoć najmanje razvijenim zemljama u visini od oko pet milijardi dinara, što po prosječnoj vrijednosti od 30 dinara za dolar iznosi sto i pedeset milijuna dolara.

Međutim, i pored očitih uspjeha stoji ocjena da je suradnja Jugoslavije sa zemljama u razvoju mogla biti bolja i da nisu iskorištene sve mogućnosti koje stoje na raspolaganju. Razlozi su djelomice u spominjanim objektivnim okolnostima i problemima s kojima se Jugoslavija susreće u vlastitom razvoju.

Vlatko Mileta

*RELATIONS BETWEEN THE NORTH AND THE SOUTH
AND THE POSITION OF YUGOSLAVIA**Summary*

Relations between the North and the South, that is, between the developed and the developing countries, are the main sources of most problems encumbering international economic relations in general. The difficulty to arrive at a different settlement of these relations stems from the endeavours of the developed countries to preserve their present positions, on the one hand, and from the efforts of the underdeveloped to alter their position within the international economic community, on the other. An important consideration here is that a change of their position is not demanded as a responsibility of the developed countries to make up for the historic injustice done to the former dependent territories but as a solution of the current problems of developing countries, which are at the same time problems of the whole international community. The prevailing relations of subordination and supremacy exist as a rule to the detriment of the so-called small economies and small countries. The Ricardian model of comparative advantages has only a limited scope and secondary value in the context of contemporary international economic relations, presupposing as they do a non-existent freedom of movement of production factors. The monopoly of the industrialized countries over technology, capital and global transactions can be broken only by new monopolies. This, in turn, presupposes the unity of developing countries and the 'natural alliance' of small and of developing countries. It is in this context that the possibilities should be assessed of economic co-operation between Yugoslavia and Austria in the framework of the international economic community and of current North-South relations.